

Drugačna oprema, drugačne poti

Vojsko v minulih časih

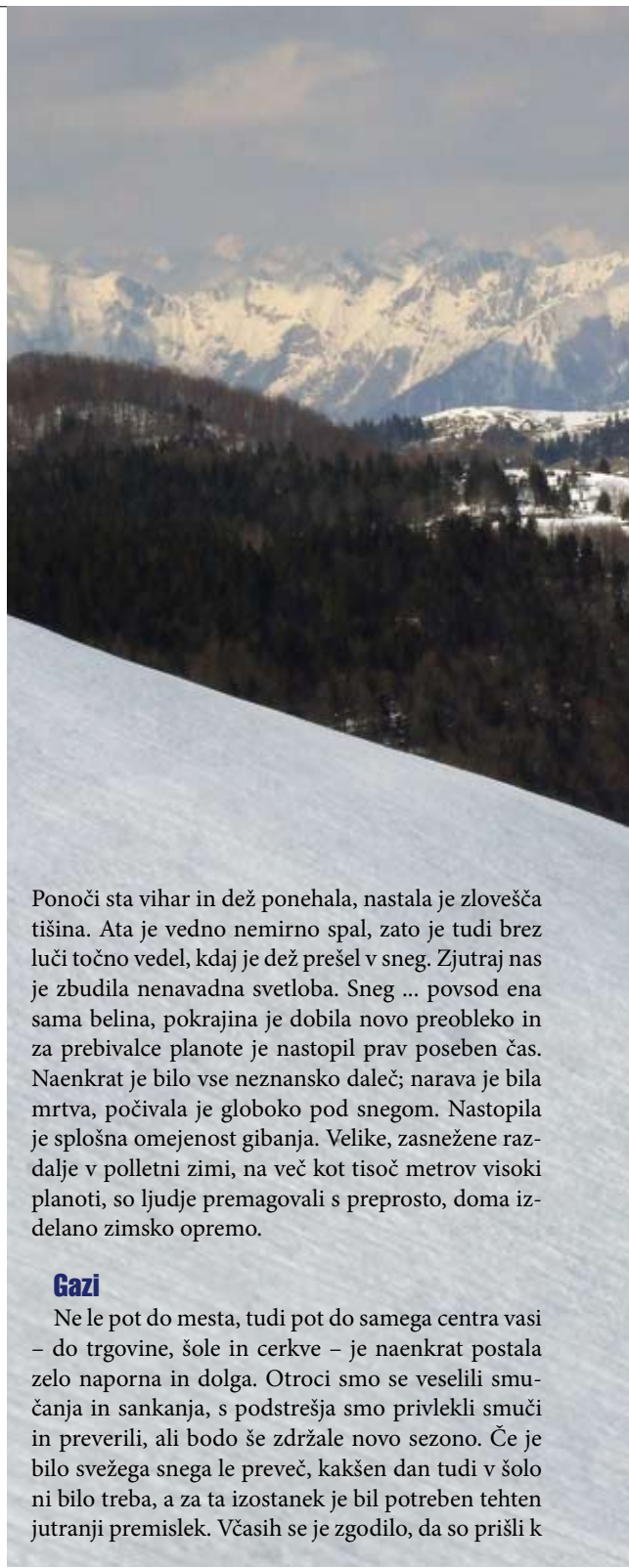
✍ in 📷 Olga Kolenc

Vedno znova sem navdušena ob pogledu na sodobno športno, predvsem pa gorniško opremo: materiale, ki so vse bolj vzdržljivi, lahkotni, da dihajo, se sušijo, živijo z nami ... Premami me, da kupim nekaj, kar že imam in česar sploh ne potrebujem ... Zanese me, moj ego hitro pobrska po spominih in najde opravičilo – zgodbo, kot je ta ...

Vojskarsko planoto, kjer sem se rodila in preživela zgodnjo mladost, sem že večkrat opisala; zdaj pa bi rada dodala še nekaj posebnih, neponovljivih poti. Kadar začnem takšno pripoved, se počutim kot stara nona, nona, ki še komaj poveže v šopek svoje mlade spomine. Pa nisem ne eno ne drugo; le dobra štiri desetletja so minila od teh resničnih belih pravljič s srečnim koncem, ki so mi dale neizbrisano pečat. Moje prve prave zimske ture, dolge petnajst kilometrov in več, so se takrat dogajale povsem po sili razmer. In če živiš na planini, se ti v bistvu vse obrne na glavo – najprej spust v dolino, nato vzpon na izhodišče.

Živeti na planoti

»V Štrangelu žvižga sever, jutri bo sneg.« je rekel ata, ko sta z mamo zaskrbljena in premočena, v starih, obrabljenih suknjičih, pospravljala še zadnje stvari pod streho. Na tisoč in eno stvar sta morala misliti pred snegom. Prihajajoči mraz je vdiral v staro, kamnito hišo z vseh strani. Zadelati sta morala vsa slabo tesnjena vrata in okna v hlevu, izpostavljenе vodne cevi ter dodatno podpreti kakšen sumljiv star tram. Ata je imel ponovno prav tudi brez napovedi, ki je po novem že prihajala po radijskih valovih.

Ponoči sta vihar in dež ponehala, nastala je zlovešča tišina. Ata je vedno nemirno spal, zato je tudi brez luči točno vedel, kdaj je dež prešel v sneg. Zjutraj nas je zbudila nenavadna svetloba. Sneg ... povsod ena sama belina, pokrajina je dobila novo preobleko in za prebivalce planote je nastopil prav poseben čas. Naenkrat je bilo vse neznansko daleč; narava je bila mrtva, počivala je globoko pod snegom. Nastopila je splošna omejenost gibanja. Velike, zasnežene razdalje v polletni zimi, na več kot tisoč metrov visoki planoti, so ljudje premagovali s preprosto, doma izdelano zimsko opremo.

Gazi

Ne le pot do mesta, tudi pot do samega centra vasi – do trgovine, šole in cerkve – je naenkrat postala zelo naporna in dolga. Otroci smo se veselili smučanja in sankanja, s podstrešja smo privlekli smučič in preverili, ali bodo še zdržale novo sezono. Če je bilo svežega snega le preveč, kakšen dan tudi v šolo ni bilo treba, a za ta izostanek je bil potreben tehten jutranji premislek. Včasih se je zgodilo, da so prišli k

Vzhodni del Vojskarske planote s pogledom na Julijce

pouku otroci, ki so bili od šole oddaljeni tudi po več kot uro hoda, tisti bližji pa so ostali doma. Moja dva kilometra sta predstavljala zlato sredino. Tako sem sleherno jutro vstala; tja do pol metra nove odeje na kopna tla ali na staro, trdo snežno podlago je bilo še povsem sprejemljivo. Po visokem, sveže zapadlem snegu pa se je bilo tudi na smučeh ali krmpljih zelo težko premikati. Zgodilo se je, da sem na poti v šolo ostala v prvem večjem zabetu na naši Ravni. Zasuta do pasu sem se komaj izvlekla iz snežne gmote ter se premočena in premražena vrnila domov. Sneg mi je zlezal za vrat, v neprimerno obutev, za pas, roka-

vice. Rokavi suknjiča, sešitega iz navadnega blaga, so se pri naporu povlekli nazaj in iznad rokavic je pokukal velik del razgaljenih rok. Ob takih situacijah me je vselej skrbelo, kako bom v šoli utemeljila upravičeni zaostanek.

Ob knjige in zvezke sem zatlačila kos kruha in majhno, dvodecilitrsko stekleničko s pravkar kuhanim čajem ter se zapodila v jutranji polmrak. Moja gaz je bila navadno do prvega ovinka v Rajdi, kjer sem se priključila sveže pregaženi poti iz Ogalc. Večkrat pa se je zgodilo, da sem morala gaziti celec vse do Tomaža ali Krpcije. Drugi del poti se zložno dviga proti centru vasi; gaženje ali pot na smučeh sta poleg težke šolske torbe na hrbtu postala precej naporna zaradi »štamfanja« v svežem snegu. Po eni strani pregreti, po drugi pa prezeblji smo se prerivali okoli majhne lončene peči, ki je le počasi odda-

tično vedel, kje mora nadelati gaz. Prav tistemu, ki je moral zjutraj prvi na pot, je bilo najtežje, vsakemu naslednjemu je bilo že lažje. Več kot je bilo na enem koncu planote ljudi, prej se je pot uhodila. Na pamet smo vedeli, kje so zameti, kje je podlaga spihana in zato plast snega najtanjša. Narava ni kaj dosti spreminjala svojih navad, zamete je vedno ustvarjala na istih mestih. Že po prvem smo vedeli, kako veliki so vsi naslednji. Pot v Krpcijski rajdi je bila vedno povsem zabrisana; sneg se je na tako izpostavljenih mestih ponavadi obdržal še v prve dni maja. Trajalo je vsaj nekaj dni, da smo poti za silo uhodili, takrat pa nam je rado kot za stavo nasulo novega. Smučiči so tako v tem delu zime postale edino in najboljše transportno sredstvo. Tovrstna hoja je včasih trajala tudi po mesec dni. Šele ko so pot dodatno utrdili s krmplji, je prosto vzdržala človeško težo. Še naprej

jala toploto. Navadno smo se le malo manj mokri, kot smo prišli v razred, tudi vrnili domov. Hlače so se odtalile in včasih se je kar malce kadilo izpod klopi. Skrbno zaprt čaj, vedno postavljen v navpični položaj, se je že zdavnaj ohladil. Zaradi pretirane skrbi, da se mi ne bi razlil med zvezke, sem nekajkrat tako močno privila pokrovček, da ga nisem mogla odpreti. Ostala sem brez čaja, pokrovček pa mi je po vrnitvi domov odvil šele ata.

Okoli novega leta se je navadno začelo zares; kovinsko sivo nebo se je počasi spuščalo proti tlom; z vetrom je vztrajno in po malem snežilo. Kmetje so vpregli konje in z njimi vlekli hlode in celo kak domač plug, za katerim je prav kmalu nastala lepo uhojena steza. Ko pa je bilo snega že preko metra, so nam ostali samo še smučiči in krmplji. Prvi, ki je zjutraj tako ali drugače zagazil v celec, je povsem avtoma-

pa je bilo praktično hoditi na smučeh; spust z njimi od šole do Krpcije mi je precej skrajšal pot.

Smučine

Ata je poskrbel, da je bilo pri hiši vedno dovolj parov smučič, krmpljev in palic. Že med letom si je odžagal primerno deblo, ki se je moralo zelo dolgo in temeljito sušiti. Les je bil zelo načrtno izbran, po starih zakonitostih. Za vezi je uporabil ostanke starega usnja, iz katerega je izrezal pasove, jih pritrdil z žeblički in smučke so bile nared. Ker pa so pasovi pogosto odstopali od podlage, sem se popravila lotevala kar sama. Dobra je bila tudi vsaka močnejša vrstica. Največji problem je nastal, če mi je na poti v šolo popustil glavni jermen, ki je držal prednji del stopala. Če je popustil jermen okoli pete,

je po ravnem še nekako šlo. Čizma je predvsem pri hoji v klanec drsela iz edine opore in hitro sem se znašla v snegu. Z eno nogo, fiksno pritrjeno na smučki, z drugo pa v snegu do zadnje plati sem bila včasih v nezavidljivem položaju. Sledilo je kar nekaj truda, da sem po eni sami smučki le »pridršla« do doma. Druga, s potrgano vezjo, je prevzela vlogo opore v svežem, globoko predirajočem se snegu. V enem samem aktivnem popoldnevu takšnega smučanja smo morali preobleči vse, kar smo imeli. Potem je bil končno mir! Pri minus 15 stopinjah je obleka iz navadne tkanine kaj hitro zmrznila na nas. Že povsem otrplih okončin, ko prstov na rokah in nogah ni bilo več čutiti, predvsem pa lačni smo se s temo le priklatali domov.

Če je v največjem snegu zmanjkalo osnovnih živil, si je ata oprtal nahrbtnik, navezal svoje velike lesene

*Moje originalne, doma izdelane sani
Krmplji in dereze, nepogrešljiva dela takratne zimske opreme
(lastnik Zmago Šuligoj - Vojsko)*

smučiči in vzela v roke dolgo leseno palico, ki je delovala kot krmilo. Na glavo je poveznil še kučmo in se odpravil proti trgovini na Vojskem. Ker se je mučna pot v celcu v eno smer zavlekla uro ali več, pa še počival je v takratnem planinskem domu Rudar, je trajalo kar nekaj ur, da se je vrnil. Mračilo se je že, ko sem skozi bele zavese snega, s katerimi se je igrala burja, le zagledala, kako se temna, malce sključena postava čisto počasi pomika čez Ravan. Takoj sem vedela, da je to on; ta dan namreč razen njega po Logu še nihče ni hodil. S svojo veliko leseno palico se je z vso močjo upiral v sveži celec in se pod dodatno težo nahrbtnika še bolj pogrezal vanj. O poti, ki jo je pregazil dopoldne, ni bilo več sledu. Atova postava se je čisto počasi približevala lipi ob hiši, kjer ga je čakal še poslednji zamet.

»Sem vedel!« je rekel ata in to je bilo vse. Zima je bila sestavni del našega življenja. Ata je že par dni prej slutil, da ga bo znova nasulo. Pogosteje kot ponavadi si je na peči »poravnaval« hrbet in tožil o bolečinah.

»Ne vem, kako bom kidal!«

Na plečih so se mu nabirala leta. Streha je pod težo snega od časa do časa zlovešče zaškripala. Ker je zgornja stran hiše prislonjena v breg v višini kuhinje, približno dva metra in pol visoko, je sneg popolnoma zasul kuhinjski okni in vhodna vrata. Samo na zgornji tretjini okenskih stekel – pri desnem oknu, kjer je v zametu nastal nekakšen klozast predah – se je videl košček neba, od koder je sililo nekaj svetlobe. Ata, zahotan v stare suknjice in s poveznjeno kučmo na glavi, se je lotil dela. Najprej se je prebil

do kuhinjskih oken; bleda svetloba je premagala občutek klavstrofobije. Celo dopoldne je trajalo, da je za silo očistil dvorišče, nato ga je čakalo kidanje vse do drvarnice. Vmes je od časa do časa prišel na kavo, ki je bila pripravljena v lončku ob štedilniku, si z velikim robcem brisal nos in oči ter se šel svoj značilni monolog o zimskem trpljenju. Ponavadi ga je zaključil šele s skrajno neresno idejo, da se bo izselil iz teh krajev. Ko je delo opravil, je popolnoma izmučen izginil na peč.

Zimska tura do zobozdravnika

S prvim večjim snegom so se končale tudi poti v mesto. Opravke, razen res nujnih, smo prenesli na ugodnejši čas. Pot do Idrije in nazaj je v takih pogojih predstavljala pravi podvig – danes bi mu rekli zimska tura, ki pa je bila takrat ne le brez prave opreme, temveč tudi brez pravih zimskih oblačil. Plazovi so povsem zabrisali ozko makadamsko pot, zarezano v strma in izpostavljena pobočja pod planoto. Navadne hlače in plašči iz malo močnejšega bombažnega blaga ter takratna obutev so v predirajočem se snegu srkali vase mokroto kot pivnik. Čizme je zamakalo tako s spodnje kot tudi z zgornje strani. Če se model ni dovolj tesno prilegal nogi, se je med hojo sneg zagostil okoli gležnjev, v nasprotnem primeru pa se je nabral na nogavicah ali hlačah nad njimi, tako da je v vsakem primeru zeblu v noge, včasih do bolečin. Hlače so bile kmalu premočene vse do kolen in še čez, če pa je bil pri tem še hud mraz, so nam dobesedno zmrznile na »riti«. Gube na hlačah so bile po dolgi hoji videti kakor raztegnjen meh harmonike, in če bi jih hoteli na silo očistiti, bi lahko počila zmrznjena bombažna tkanina. Niti sanjalo se nam ni o gamašah, o nepremočljivi športni opremi, ki si jo danes nadenemo že za navaden mestni sprehod.

Štela sem kakih sedem, morda osem let; slabemu vremenu navkljub sva se s pet let starejšo sestro Mileno odpravili k zobozdravniku v petnajst kilometrov oddaljeno Idrijo. Megla, ki jo je sredi zime prignalo nekje iz dolin, je že več dni ležala nad planoto, vidljivost se je skrajšala na nekaj metrov. Na gole veje se je začela nabirati vlaga in zacvetelo je ivje. Najprej je bilo videti, kot da bi vejice posuli z mletim sladkorjem, nato pa so se te čudovite mojstrovine večale iz dneva v dan. Okrasje je bilo včasih dolgo tudi po več deset centimetrov, na koncu je prehajalo v enakomerne rese. Če je zapihal veter, se je zganila celotna masa na drevju; drevo je zaškrtalo pod snežnim okovjem, pokadilo se je,

pri tem pa se je nekaj vej osvobodilo izpod hladnega objema. Včasih so se ob drgnjenju preobložene veje iz gozda širili prav posebni, malce zloveščeni enakomerni zvoki, včasih je iznenada počilo. Slaba vidljivost je samo še stopnjevala občutek groteske; utrjena smučina je bila edina otipljiva možnost, ki je vodila v topel in varen dom. Gorje, če je na takšno oblogo prišla nova pošiljka snega, polom dreves je bil neizbežen.

Na ravninskem delu poti in ob dnevni svetobi je še nekako šlo, ob spustu pod Kočevšem pa so me na narti začeli tiščati trdi, okorni čizmi. Širokega usnjene jezika, ki je služil preklopu, ni bilo več mogoče sprostiti. Z neprepogljivimi, debelimi podplati so bili kot nekakšen kalup. Trdo usnje je bilo videti kot kovina; nosila sem jih za sestro, ona pa kdove za kom. Bolečina je postajala neznosna in Milena je kmalu opazila moje šepanje. Ob pogledu na njen zaskrbljeni obraz sem ji nazadnje le morala priznati, da ne vem, ali bom zmogla tako dolgo pot do doma. Nekako sem prišepala v mesto; z razbijajočim srcem sva se vzpenjali po stopnicah v čakalnico. Značilni vonj nama je še stopnjeval adrenalin v krvi. Ozek, majhen prostor je bil že poln otrok. Ker nama je bilo že po obleki videti, da prihajava iz hribov, so nama dečki začeli nagajati. Na srečo je bil zobozdravnik razumevajoč, vedel je, od kod prihajava, zato sva bili vedno prvi na vrsti.

Dan je bil kratek, in preden sva bili obe nared – jaz brez še enega mlečnega zoba –, se je že mračilo. V Nikovi, na prvi tretjini poti, pa se je mrak povsem zgostil. Čeprav sva bili že od malega navajeni vsega, naju je bilo teme v gozdu neizmerno strah. Pravljice in resnične zgodbe, ki so nam jih ob večerih pripovedovali na peči, so na takih poteh postale resničnost. Prišli sva že precej visoko, na drugo tretjino poti, pod Kočevše. Molčali sva, najina čutila so

budna tipala na vse strani. Naenkrat zagledam na zgornji strani ceste medveda. Očitno ga je zagledala tudi Milena, saj me je prišla za roko; brez besed sva za trenutek upočasnili, nato pa pospešili korak. Pot domov je bila samo ena, ta pa je vodila naravnost mimo črne, strašljive gmote. Nad njo in pod njo so se širila strma, z globokim snegom prekrita zarasla pobočja. Srce se nama je dvignilo do grla, razbijalo je v ušesih. Obe sva videli isto, a na srečo je iz snega molela le črna, okopnela skala. Kljub soočenju z navideznim strahom sva se ustavili šele za naslednjim ovinkom.

V Kočevšu strmina popusti, planota se položi. Ostala je še zadnja tretjina poti. Ko je za prvim ovinkom izginila svetloba svetilke, ki je gorela pred hišo, sva se znašli v popolni temi. V poraščenem, zatišnjem delu je še nekako šlo, potem pa je začelo vse močnejše pihati. Veter je vrtinčil meglo, prenašal suh pršič in delal zamete. Pot pred nama je počasi izginjala; droben pramen svetlobe, ki ga je oddajala najina stara in že izrabljena baterija, je počasi ugašal. Tri redke hiše in izpostavljen Gnezdov grič, preko katerega pelje v travnato strmal nadelana pot, so nama postali edini vodniki. Tudi skozi gozd proti Kolu je bila še razmeroma vidna; ko pa sva prispeli na Trahovo ravan, sva se znašli sredi velikih, klozastih zametov. Nemočni sva obstali; sneg nama je z vetrom bičal obraz, silil za vrat, med zapestja golih, premrlih rok, kjer so se končale rokavice. Nemočna sem se stisnila k sestri in nagonsko čutila njen strah. Samo naprej, proti domu, je bila najina skupna odločitev. Gosta megla je segala do tal; zagazili sva v celec, se pogrezali vanj in sledili občutku – samo naravnost, kajti na levo in desno se je razprostiral gost smrekov gozd. Vedeli sva, da prej kot v pol ure, če ne zaideva, v teh razmerah ne bova prišli na Vojsko. Od vasi pa naju je čakala še dva kilometra

dolga, prav tako zasnežena pot do doma. Strah in utrujenost sta se samo še stopnjevala, iz popolne teme se je počasi prikradel obup. Čas se je vlekel v neskončnost; v divjem plesu v otroški glavici ni bilo časa za misli. Naenkrat sva v daljavi zaslišali klice. Iz teme se je kmalu izluščil pramen svetlobe; šele ko smo bili že čisto blizu, sva zagledali našega ata, ki nama je z leščerbo v roki prihajal naproti.

V mesto s sanmi

Kadar je bila pot uhojena, kasneje pa nekajkrat na zimo do centra vasi tudi že preorana, je bilo povsem drugače. Nahrbtnik, v katerem sva z mamo v mesto tovorili maslo, sva dali kar na sani. Izpod Kočevša, kjer se začne strmina, ga je mama ponovno optala na ramena in pričelo se je sankanje. Pot se vseskozi spušča in tako sva se sankali skoraj vse do prve ravnine pri Bevku, ki je že povsem blizu naselja. Mama je sedela za menoj na ozko odmerjeni deščici in med zaviranjem v največji strmini vožnjo tudi glasno komentirala. Ko je bilo zanje le prehudo, je izstopila, sama pa sem se odsankala in jo počakala na prvem položnejšem delu. Pot se nama je tako precej skrajšala, ne vem pa, koliko je bilo mami udobno v krilu. Ženske namreč takrat še niso nosile dolgih hlač. Tako se je mama v globokem snegu podala na nujno pot do vasi, v krilu tudi na smučeh. Imela je svoje smuči; naredil ji jih je kdo drug kot naš ata. Zelo se je bala, da ji jih ne bi otroci vzeli in zlomili, bile so del njene nujne zimske opreme. Nazaj grede so sani ponovno postale transportno sredstvo; nanje sva naložili v mestu nakupljeno robo.

To je le nekaj originalnih kamenčkov iz mozaika z vsakodnevnih zimskih poti na Vojskarski planoti okoli leta 1960. Čas se spreminja in mi z njim; tudi zime niso več to, kar so bile, in mi postajamo vse bolj mehkužni. ◊

